

SKYLLA JA CHARYBDISE VAHEL

"KURITÖÖ JA KARISTUS" ESTONIA TEATRIS

"Kuritöö ja karistus" lavastusega, mis hiljuti Estonias esietendus, püüdis ballettmeister Mai Murdmaa luua Dostojevski surmatu romaani ja Arvo Pärdi muusika sümbioosi. Koreograafi eesmärk oli suunata vaatajat headuse ja ohvrivalmiduse mõistmisele ning äratada temas kristlikku ligimesearmastust. See on kahtlemata üllas ülesanne, sest Dostojevski ja Pärdi maailm kattuvad õige väheses, sageli aga on omavahel vastuolus. Tõepoolest, Pärdi muusika, isegi sisult kõige traagilisem, on oma põhiosas alati harmooniline, Dostojevski aga oli suur anne, kes rajas oma teosed hetkelisusele ja vastuoludele ning eitas isegi põhimõtteliselt abstraktise maailmaharmonia ideed. Pärt on sageli mitte üksnes süüzeetu, vaid ka antipsühholoogiline.

Dostojevskile on süzee tema teoste seisuga avamise peamine vahend, psühholoogilised kollisioonid aga nende põhisisu. Pärti on kogu elu vaevanud maailmaprobleemid, mistõttu tal on olnud suur huvi abstraktsete materiate helide arvsümboolika vastu. Temale on vormi täpsus olnud omaette eesmärk. Dostojevski aga kirjutas alailma kiirustades ning naeris ise oma romaani "vale" ülesehituse üle; ta pidas neid tähtsaks üksnes niivõrd, kui võrd need avasid tema ajastu sotsiaalseid vastuolusid ning kaitsesid "alandatud ja solvatuid". Dostojevski oli eelkõige võitleja ebaõigluse vastu; Pärt eelistab pigem kurjusele mitte vastu panna – otsesid paljastusi on tema muusikas vähe. See, et mõlemad on sealjuures lähtunud kristlikust mo-

raalist, on vist nende ainus puutepunkt.

Need kõik on mõistagi aabitsatõed. Paraku ei kergenda see koreograafi tööd põrnugi. Ometi on "Kuritöö ja karistus" väga lavapärane romaan. Selle süžeele on kirjutatud mitu ooperit ja balletti. Siiski on teose täisväärtuslik lavaline kehastus võimalik üksnes siis, kui kõik "detektiivsed" süžeeleiniid säilivad. Mai Murdmaa läheb aga otse vastupidist teed. Tema balletis on ainult neli tegelast: Raskolnikov, Sonja Marmeladova, Profiri ning vanaeideist liigkasuvõtja. Pärdi muusika eestilikkuse ja kõrvalliinide puudumise tõttu läheb paljuski kaotsi Peterburi õhk-konna tunnetus, millest Dostojevski romaan on läbi põimitud ning mis on lõpptulemusena peategelase kuriteo olulisim põhjus. Toretsevad lavaefektid kuni pürotehnikani finaalis, millele on nii leidlikud kunstnik Andrei Freibergs Riias ja valgustus-kunstnik Lloyd Sobbol, on samuti Dostojevski asketismi ja romaani ning Pärdi muusikaga üpris tugevas vastuolus. Selle tulemusel saavutab Mai Murdmaa kavandatud efekti, kuid väga kalli hinnaga: lõpul saab vaataja ettekavandatud katarsise ja võib vastava häälestuse korral tunda kristlikku ligimesearmastust – kuid mis on sellel kõigel tegemist talle enne seda näidatud kriminaal- looga, mis hõlmab suurema osa balletist, sellest (kardan väga) ei saa ta kunagi aru.

Esitus aga on puht tehnilises mõttes suurepärase. Tõsi, ma ei käinud neil etendustel, mida dirigeeris Eri Klas ning kus tantsisid Inge Arro ja

Kaie Kõrb. Neis, mida ma nägin, osales tähtedest Janis Garancis, kes täitis Portiri suhteliselt väikest osa. See oli kõigis detailides tehtud väga täpselt, kuigi oli koreograafil kavandatud üpris omapärasena ning sisaldab draamateatri või pantomiimi väljendusvahendite hulka kuuluvaid elemente. Ballettmeisteri sama originaalne leid on mees vanaeideist liigkasuvõtja osas. Juba see seik on nagu sümboliks, et elu on sellest naisest lahkunud ammu enne, kui Raskolnikov tema vastu kirve tõstis: liikumine, mille on osatäitjale andnud Murdmaa (nägin selles osas Mihhail Netsajevit), üksnes tugevdab seda muljet.

Raskolnikovi (Priit Kripson) partii on kavandatud nii psühholoogiliselt kui tehniliselt väga keerulisena, nagu ka Sonja (Inna Sõrmus) oma. Tunnustades nende tantsijate meisterlikkust, tähendan siiski, et nad ei veennud mitte alati. Puhuti näis nende osatõlgendus liiga sirgjooneline, ei andnud edasi tegelaskujude hinge kogu keerukust. Tõsi, kõige tõenäolisemalt on põhjus selles, et ballettmeister on andnud peosalistele peaaegu üle jõu käiva ülesande, panes neid end lõhestama Dostojevski ja Pärdi vaimumaa ilma vahel (kaks teist tegelast tantsivad palju ilma muusikata ja neil ei ole see lõhestatus nii tugev). Kordeballetile on "Kuritöös ja karistus" pandud sümboolsed ülesanded. Pärdi kristlikke seisukohast on need täiesti loogilised ja omal kohal; Dostojevski kristlikkuse seisukohalt aga pole kordeballetil siin üldse kohta. Ent esinejad tantsivad hästi, ja hea seegi.

Orkester ja koor Peeter Lilje juhatusel ning pianist Lauri Väinmaa esitasid Pärdi muusikat stiilselt, kuigi kontrastid olid kohati välja toodud nõrgalt, eriti kui pidada silmas süžee poolt esitatavaid nõudeid.

Otsustada ühetähenduslikult, kas "Kuritöö ja karistus" on Estonia ja Mai Murdmaa õnnestumine või ebaõnnestumine, on minu arvates võimatu. Praeguseks on teater tänu oma kunstilise juhi Eri Klasi (ja balletis Mai Murdmaa) pikaajasele sihikindlale tööle saavutanud sellise taseme, et esituspäse leida juba enam ei saa. Aga ka kõrgeid loomingu- lende, mida võime praegu näha "Nordic Star" laval ja mida oli Estonias rohkesti 70. aastate lõpul ning 80. aastate algul, jääb üha vähemaks; needki on seotud peamiselt uute noorte annete ilmumisega ja külalisesinejate nimedega. Raske on vaidlustada balleti "Kuritöö ja karistus" edu, kui ballettmeister on saavutanud püstitatud eesmärgi ning esitajatele ei saa teha ühtki olulist märkust. Ent lavastuses edu ei olene üksnes sellest. Tähtis on ka see, kui võrd kunstiliselt täpselt on eesmärgi valitud ning kas selle saavutamiseks kulutatud vahendid katavad loomingu- lise lõpptulemuse. Ma ei taha potentsiaalsele vaatajale oma järeldusi peale suruda, Mai Murdmaa tööd annavad toitu nii emotsioonidele kui mõistusele. Seepärast vaatavad balletiaustajad "Kuritööd ja karistus" igal juhul ning annavad lavastusele oma erapooletu hinnangu.

MARK RAIS